

İS GUVENLIGINE GIRIS DERSİ UZAKTAN EĞİTİM DERS NOTLARI

1.Hafta

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
Uzaktan Eğitim Merkezi

İş Sağlığının Gelişme Süreci

İnsanlar var oldukları dönemlerden başlayarak çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemlerdeki çalışma; beslenme, barınma, giyim, korunma gibi yaşamsal konulara yönelik olmuştur. Bugünkü anlamda çalışma ortamı MÖ.4000'li yıllarda madencilik ve taş ocaklarında çalışma ile başlamıştır.

Endüstrileşmenin büyük hızla geliştiği çağımızda, çalışanların çalışma ortamlarının sağlıklı ve güvenli hale getirilmesi, iş koşullarının ve iş çevrelerinin, insanca bir yaklaşım ile iyileştirilmesi, sadece endüstrileşme yolundaki ülkelerde değil, endüstrileşme açısından önemli atılımları gerçekleştirmiş olan ülkelerde de önemli bir sorun olma özelliğini korumaktadır. Çalışma koşullarının insancılaştırılması diyebileceğimiz bu yaklaşım; **insan faktörü, iş düzeni, iş hijyeni, iş sağlığı ve iş güvenliği** gibi önemli uzmanlık alanlarını içeren geniş bir araştırma ve uygulama alanıdır. Bu alanda idari kadrolar, mühendisler, kimyagerler, iş yeri ve koruyucu hekimlik uzmanları, yardımcı sağlık personeli ve ergonomistler gibi çok çeşitli uğraş alanlarından gelen pek çok uzmanın birlikte çalışması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Temelde ise, gerekli tanımlar yapıldıktan sonra iş yerinde alınacak basit önlemler dahi, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından önemli yararlar sağlayabilir.

Ayrıca iş yerinin özel koşullarına göre çeşitli sakıncalar zararsız bir düzeye indirilebilir ya da tümüyle ortadan kaldırılabilir. Bunun için iş yerindeki tüm çevre koşullarının incelenmesi, makine ve malzemelerin sağlığa zararlı ve tehlikeli özelliklerinin dikkate alınması, işçilerin yeterli ve güvenli çalışma alanlarının bulunması ve aynı zamanda işçilerin devamlı ve etkili bir eğitimden geçirilmesi, devamlı bir denetim düzeninin kurulması gibi yaklaşımlar vurgulanmalıdır.

Gelişme yolundaki ülkelerde en önemli amaç, daha iyi yaşam şartlarına ulaşabilmektir. Bunun için de tercih edilen yol **en kısa zamanda endüstrileşmektir**. Bu nedenle gelişmiş teknolojileri ileri teknoloji ülkelerinden ithal etmek zorunluluğu çeşitli sakıncaları da beraberinde getirir. Verimlilik için gelişen ülkelerin insanları daha uzun süre çalışmakta ve daha çok yorulmaktadırlar.

Ayrıca ağır bir mental yük altında kalmakta, meslek hastalıkları ve iş kazaları gibi sosyal yapıyı zorlayıcı süreçlerden geçmektedirler. Teknoloji transferinin getirdiği bu sakıncalar, ülkeden ülkeye farklı düzeylerde etkili olmasına rağmen, yine de zorlayıcı olmaktadır. Yeni kurulan endüstrilerin **kar amacıyla işletilmesi, insancıllaştırma konularının belli ölçülerde de olsa ihmaline** neden olabilmektedir.

Modern dünyamızda büyük ölçüde insan ve verim kayıplarına neden olan işçi sağlığı ve iş güvenliği alanına yapılacak yatırımların sağlam gerekçeleri vardır. Konu öncelikle insancıl sorun olarak, daha sonra da ulusal verimlilik sorunu olarak önem taşır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda firmalarda sisteme ve bu konuda organizasyona ihtiyaç vardır. Firmalarda devletin yasalarda, tüzüklerde öngördüğü konular da dikkate alınarak gerekli ekip kurulmalıdır. Firmalar hem genel, hem de kendi branşlarına özel tüm tehlikeleri analiz etmeli, riskleri değerlendirmeli ve buradan yola çıkarak sistemlerini kurmalıdırlar.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de işçi sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi çalışma yaşamındaki gelişmelere bağlı olarak benzer aşamalardan geçmiştir. Meslek hastalıklarının ve iş kazalarının önemli bir sorun olarak gündeme gelmesi sanayileşmenin gelişimi ile yoğunluk kazanmıştır. Sanayileşme sonucu üretim araçlarında ve üretim yöntemlerinde sağlanan gelişmeler işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların yoğunluğuna ve toplumsal tepkilere bağlı olarak da çözüm önerileri üretilmesi ve yaşama geçirilmesine yönelik çalışmalar işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki etkinliklere ivme kazandırmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sanayileşmenin gelişim düzeyine bağlı olarak işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda yasal, tıbbi ve teknik çalışmalar yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda küçük zanaat ve atölye üretimine dayanan işyerleri sanayi devrimi öncesi oldukça yaygındır. Bu işyerlerinde usta, kalfa ve çırak olarak ücretle çalışanlarla işverenler arasındaki ilişkileri ve çalışma koşullarını "*lonca*"ların kuralları ve gelenekler belirlemiştir.

Bunun dışında ülkede iş yaşamı *Mecelle* tarafından düzenlenmiştir. Dinsel bir yasa olan Mecelle'de işçi işveren ilişkilerini kapsayan hükümler bulunmadığından, çalışma yaşamındaki bu boşluğu doldurmak ve işçi işveren ilişkilerini yeni gelişmelere uygun olarak düzenlemek amacıyla değişik tarihlerde çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Bu dönemde işçilere çeşitli kaynaklardan değişik yollarla sosyal yardımlar yapılmış, ancak yardımlar yasal zorunluluktan değil vakıf ve esnaf kuruluşları aracılığıyla yapılan yardımlar olduğundan süreklilik kazanamamıştır.

Tanzimat'tan sonra bazı girişimler sonucu işçi yararına düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar özellikle Ereğli Kömür İşletmeleri'nin Deniz Bakanlığı'na geçmesi ile kömür ocaklarında çalışan işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen yasalar olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili mücadele 1820'lerde kurulan ilk işletmelerde çalışan işçilerin yaşama ve çalışma koşullarının düzeltilmesi amacıyla başlamış, ancak, 1850 yılında çıkarılan Polis Nizamnamesi ile bu tür etkinlikler engellenmiştir.

İşçi sağığı ve iş güvenliğı konusunda ilk çalışmaların başladığı 1850 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda, askeri amaçlı üretimlerin yanı sıra, daha çok el tezgahları olarak gelişmeye başlayan sanayileşme, daha sonraları kömür ocakları ve madenler, demir yolu yapımı, tütün işletmelerinin katılımı ile sürmüştür. Bu dönemde çalışma koşulları oldukça ağır olup, çalışma süresi günde 16 saate kadar çıkmaktadır.

Ayrıca, ağır işlerde kadın ve çocukların çalıştırılması da yaygınlaşmıştır. Bu yıllarda işçiler tezgah başında uyuyup tezgah başında yemek yemek zorunda kalmışlardır. Ereğli Havzası'ndaki kömür ocaklarında çalışan işçiler kısa sürede meslek hastalıklarına yakalanmışlar ve giderek artan iş kazalarında yaşamlarını yitirmişlerdir. Fransızlar tarafından işletilen kömür ocaklarında 16 saat çalışan evre köylerden gelen işçiler, penceresiz ve sağıksız barakalarda yatmışlardır. Beslenmeleri de son derece yetersiz olan işçiler, kömür ocaklarındaki sağıksız koşullar nedeniyle kısa sürede kömür tozlarının yol açtığı *pnomokonyoz* hastalığına yakalanmışlardır.

Kömür ocaklarındaki çalışma koşullarının ağırlığı ve çok sayıda işçinin akciğer hastalıklarına yakalanması üretimde düşmelere neden olmuştur. Üretimi artırmak amacıyla 1865 yılında Madeni Hümayun Nazırı *Dilaver Paşa* tarafından bir tüzük hazırlanmıştır.

Ancak padişah tarafından onaylanmadığı için bir tüzük niteliği kazanamamış olan Dilaver Paşa Nizamnamesi, çalışma koşullarına ilişkin olarak getirdiği düzenlemeler yanında, madende bir hekim bulundurulmasını da hükme bağlamıştır. Kömür madenlerinde çok sık görülen iş kazalarına ilişkin olarak ise bir hüküm getirilmemiştir. 100 maddeden oluşan Dilaver Paşa Nizamnamesi daha çok üretimin artırılmasına yönelik olmasına karşın, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili ilk yasal belge olması açısından önemlidir.

Tanzimat'tan sonraki ikinci önemli belge olan **Maadin Nizamnamesi**, genellikle iş güvenliğini ilgilendiren önemli hükümler getirmiştir. Bu tüzüğün getirdiği yenilikler ve önemli hükümler şunlardır:

- İşveren iş kazasının oluşmasını önlemek için gerekli önlemleri alarak iş güvenliğini sağlamak zorundadır.
- Kazaya maruz kalanlara veya ailesine mahkeme tarafından hükmedilecek **tazminat işveren tarafından ödenecektir**. Kaza, işverenin kötü yönetim ve denetimi veya gereken önlemlerin yasalara uygun olarak yerine getirilmemiş olması nedeniyle meydana gelmiş ise, **işveren ayrıca 15-20 altın tutarında** daha fazla tazminat ödeyecektir.
- Havzada her işveren, **diplomalı bir hekim çalıştırmak ve eczane bulundurmak zorundadır**.

Dilaver Paşa Nizamnamesi'ne göre daha ileri ve kapsamlı hükümler getiren Maadin Nizamnamesi de işverenler tarafından uygulanmamış ve tüzük hükümleri yaşama geçirilememiştir.

Bu dönemde çıkarılan diğer tüzükler ise; Tersanei Amiriye ve Mensip İşçilerin Emeklilikleri Hakkında Tüzük, Hicaz Demir Yolu Memur ve Hizmetlerine Hastalık Kaza Hallerinde Yardım Tüzüğü, Askeri Fabrikalar Tüzüğü olarak sıralanabilir. Bu tüzükler daha çok sosyal yardım amaçlı hükümler içermişlerdir. 1908 yılında kurulmasına izin verilen sendikaların, işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunlarını gündeme getirmelerine karşın somut olarak hiçbir ilerleme sağlanamamış ve ağır çalışma koşulları düzeltilenmemiştir.

Bu koşullar Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden kapsamlı çalışmalar yapılmasına engellemiş ve olumlu gelişmeler sağlanamamış, iz bırakacak belgeler ortaya konulamamıştır.